

СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Лазоренко К.С., аспірант, Сумський національний аграрний університет

У статті досліджено стан функціонування локальних ринків праці Сумської області у 2010 році, проведено групування локальних ринків праці за основними показниками з праці та визначено їх відмінності. Крім того, досліджено вплив демографічного та економічного розвитку розрізі районів на функціонування локальних ринків праці.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі виникає потреба не лише глибинного вивчення загальнодержавного ринку праці, а й комплексного та детального його дослідження на регіональному рівні, оскільки природно-ресурсний потенціал, територіальне розташування, демографічні особливості та історичні традиції кожної області визначають специфічність діяльності регіональної економіки та регіонального ринку праці.

Дослідження регіонального ринку праці дає можливість сформувати загальне уявлення про стан його функціонування та тенденції розвитку, а також виявити основні нагальні проблеми. Однак структурна будова територіальної організації регіонального ринку праці передбачає визначення первинних складових – локальних ринків праці – в межах яких максимально проявляється взаємодія регіонального попиту, регіональної пропозиції та місць прикладання праці, концентрується інформація про регіональну вартість робочої сили, про кон'юнктуру на регіональному ринку праці [Д12,200].

Відповідно, поглиблення аналізу регіонального ринку праці вимагає дослідження стану локальних ринків праці, з'ясування ефективності їх функціонування, а також виявлення рівня їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Визначення суті, дослідження функціонування та основні проблеми регіонального ринку праці можна знайти в працях таких науковців, як: Бараник З., Богиня Д., Васильченко В., Волкова О., Карпіщенко О., Колот А., Лібанова Е., Лісогор Л., Петюх В., Семів У., Тимош І., Чернявська Ю., та інші. Питаннями функціонування локальних ринків праці присвячено небагато наукових праць і ця тема потребує додаткового вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення рівня функціонування локальних ринків праці, з'ясування ступеня міжрайонної диференціації за основними показниками ринку праці та дослідження взаємозв'язку між господарчо-економічним розвитком району та станом локального ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адміністративно, Сумська область поділена на вісімнадцять районів, які різняться площею, соціально-економічним розвитком, ло-

кальними системами виробництва та розселення і, відповідно, рівнем розвитку локальних ринків праці.

Протягом останніх десяти років у функціонуванні районних ринків праці відбулися певні зміни. Демографічне скорочення населення позначилося на зменшенні пропозиції праці майже у всіх районах області.

Економічні перетворення в Сумській області спричинили скорочення потреби підприємств та організацій у робочій силі. Відносно 2000 року найбільше скорочення роботодавців у найманій праці спостерігається у Роменському районі – у 13 разів (у 2009 році – у 46,4 рази), Шосткинському – у 8,8 рази (у 2009 році – у 6,4 рази), Путивльському у 8,4 рази (у 2009 році – у 2,7 рази).

За територіальним аспектом в структурі потреби роботодавців в робочій силі у 2010 році лідируючі позиції займають Сумський район – 34,4% від всієї кількості вакансій, заявлених до центру зайнятості Сумської області (в тому числі м. Суми – 27,5%), а також Охтирський (10,6%), Конотопський (9,6%). Найбільших змін у структурі попиту на працю зазнав Роменський район. Так, за даними служби зайнятості на ринку праці даного району потреба в працівниках у 2000 році становила 12,5% від загального попиту, тоді як у 2010 році – лише 3,6%.

Треба зауважити, що темпи скорочення кількості вільних робочих місць на локальних ринках праці Сумщини суттєво випереджають темпи скорочення пропозиції на робочу силу. Розбалансованість між попитом на працю та її пропозицією призвела до погіршення кон'юнктури в більшості локальних ринків праці, про що свідчить показник навантаження на одне вільне робоче місце. За нашими спостереженнями уповільнення формування вакансій носить суто економічний характер, тоді як скорочення чисельності зареєстрованих безробітних – демографічний.

За даними регіональної служби зайнятості, найбільше навантаження на одне вільне робоче місце, за даними обласної служби зайнятості, зросло у Путивльському районі (у 9,9 рази), а також у Липоводолинському (у 6,4 рази), Роменському (у 6,2 рази), Шосткинському (у 3,3 рази).

Суттєва міжрайонна диференціація ринків праці є серйозною перешкодою для стабілізації діяльності регіонального ринку праці. Для визна-

чення на скільки нерівномірно функціонують локальні ринки праці нами було зроблено групування районів Сумщини за основними показниками ринку праці.

Для даного групування було використано метод простого ранжування (надання переваги). Даний метод полягає в тому, що кожний показник (ранг) позначає ознаку у порядку надання переваги. Цифрою 1 позначається найбільш важлива ознака, цифрою 2 – наступна за ступенем важливості. Далі визначається середній ранг, тобто середнє статистичне значення R_i за i -тою ознакою за формулою (1):

$$R_i = \sum_{j=1}^m a_{ij} / m, \quad (1)$$

де a_{ij} – порядок надання переваги i -тій ознаці j -им показником;

j – номер показника;

i – номер ознаки;

m – кількість показників.

Чим меншим є значення R_i , тим вагомішою є ця ознака.

Перш за все зазначимо, що з'ясування стану функціонування локального ринку праці та визначення показників на районному рівні дещо ускладнює відсутність показників економічної активності населення у віці 15 – 70 років (які визначаються за методологією Міжнародної організації праці на підставі вибірових обстежень домогосподарств). Специфіка даної методології не дозволяє визначити рівень економічної активності, а також рівень зайнятості та безробіття населення віком 15-70 років на рівні районів, оскільки гранична похибка вибірки є високою і надійність таких показників є дуже низькою, тому вони не можуть бути придатними для застосування.

Виходячи з цього нами було використано наступні показники на підставі яких можна визначити рівень функціонування локальних ринків праці Сумської області у 2010 році [2,3]:

X_{1j} – рівень зареєстрованого безробіття (%) розраховується як відношення кількості безробітних, зареєстрованих у державній службі зайнятості, до середньорічної кількості населення працездатного віку;

X_{2j} – кількість вакансій, що припадає на одного незайнятого, зареєстрованого в службі зайнятості (одиниць), характеризується відношенням річної кількості вакансій, заявлених роботодавцями до районного центру зайнятості, до кількості незайнятих громадян, які перебували на обліку протягом, одиниць;

X_{3j} – номінальна заробітна плата одного штатного працівника (грн.) – визначається шляхом ділення нарахованого фонду оплати праці штатних працівників за рік на середньооблікову кількість штатних працівників та на кількість місяців у періоді;

X_{4j} – рівень зайнятості (%), який встановлюється як відношення середньооблікової кількості найманих працівників як у юридичних осіб, так і у фізичних осіб – підприємців до чисельності населення працездатного віку;

X_{5j} – навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян на одне вільне робоче місце (осіб), обчислюється як відношення кількості працівників зареєстрованих у державній службі зайнятості громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, до кількості вільних робочих місць, вакантних посад, заявлених підприємствами, установами та організаціями.

Групування районів Сумської області за основними показниками функціонування локальних ринків праці дало можливість виділити три групи з високим, середнім та низьким рівнем (табл. 1).

До першої групи відносяться райони з високими (для Сумської області) показниками функціонування ($R_{\text{серед}}$ до 6,7): Сумський, Охтирський, Конотопський. В цілому дана група локальних ринків праці виділяється найбільшою часткою населення працездатного віку (на їх долю припадало у 2010 році 62,3% від загальної кількості громадян зазначеного віку по області), найнижчим рівнем зареєстрованого безробіття та навантаження на одне вільне робоче місце, найбільшим рівнем зайнятості населення найманою працею та співвідношенням між кількістю вільних робочих місць та безробітних осіб, які бажають працювати.

Для першої групи районів характерний найбільший обсяг пропозиції праці яку визначають незайняті громадяни (34,6% у загальній кількості на ринку праці Сумщини), які перебували протягом року на обліку в центрах зайнятості Сумщини. Рівень зареєстрованого безробіття на території даної групи районів є найнижчим.

Таке функціонування ринків праці зазначених районів обумовлене, перш за все, природнокліматичними умовами та географічним розташуванням, наявністю міст обласного та районного значення на території яких сконцентрована значна кількість місць прикладання праці, а також проживає майже дві третини населення працездатного віку. Підприємства та організації цих районів спеціалізуються в галузі сільського господарства та промисловості. Серед основних напрямів діяльності великих підприємств Сумського району слід виділити машинобудування, хімічну та харчову промисловість, Охтирського – нафтогазовидобування, Конотопського – діяльність транспорту та зв'язку (особливо залізничного транспорту).

До другої групи відносяться райони з середніми показниками функціонування ринку праці ($R_{\text{серед}}$ від 6,8 до 11,3) – Глухівський, Кролевецький, Путивльський, Роменський, Середино-Будський, Шосткінський, та Ямпільський.

Таблиця 1

**Групування районів за рівнем функціонування локальних ринків праці
Сумської області протягом 2010 року**

Райони	Рівень зареєстрованого безробіття, %	Кількість вакансій на одного незайнятого %	Заробітна плата штатного працівника, грн	Рівень зайнятості, %	Навантаження на 1 вільне робоче місце	Rсеред
1 група - високий рівень (Rсеред до 6,7)						
Конотопський	2,7	0,43	1898	43,8	31	4,2
Охтирський	2,1	0,32	2163	49,7	13	3,2
Сумський	2,1	0,39	2092	67,3	19	2,2
В середньому по I групі	2,2	0,39	2068	59,6	20	-
2 група- середній рівень (Rсеред від 6,8 до 11,3)						
Глухівський	3,1	0,31	1850	35,1	51	9,4
Кролевецький	2,3	0,30	1466	39,9	46	9,6
Путивльський	3,5	0,35	1609	30,2	94	11,0
Роменський	2,7	0,33	1569	51,3	49	7,0
Середино-Будський	1,9	0,46	1398	31,0	39	8,4
Тростянецький	3,6	0,32	1988	40,1	39	7,4
Шосткинський	3,4	0,34	1484	42,5	55	9,4
Ямпільський	3,3	0,31	1650	36,7	41	8,8
В середньому по II групі	3,1	0,33	1609	40,8	50	-
3 група - низький рівень (Rсеред від 11,4)						
Білопільський	4,1	0,22	1501	26,2	25	12,4
Буринський	5,0	0,29	1525	38,8	68	12,6
Великописарівський	6,2	0,19	1558	26,5	22	12,8
Краснопільський	4,9	0,25	1398	34,5	36	13,4
Лебединський	4,9	0,35	1438	38,1	76	12,0
Липоводолинський	9,1	0,19	1457	35,7	94	15,8
Недригайлівський	4,5	0,28	1567	30,9	33	11,4
В середньому по III групі	5,4	0,27	1480	32,8	40	-
Сумська область	2,9	0,34	1866	48,4	31	-

*Складено автором

Дана група локальних ринків праці характеризується середніми показниками функціонування, на території Глухівського, Роменського та Шосткинського районів розташовані міста обласного підпорядкування відповідно міста Глухів, Ромни та Шостка.

С-поміж локальних ринків праці другої групи варто також виділити Роменський район, який за результатами групування має досить високі показники функціонування ринку праці у 2010 році. Так, за рівнем зайнятості громадян наймаючою працею Роменський район посідає друге місце (після Сумського району) та шосте місце за рівнем зареєстрованого безробіття. Проте через невеликий попит на працю кон'юнктура на локальному ринку залишається трудонадлишковою. На кінець 2010 року за даними районного центру зайнятості співвідношення між пропозицією праці та її попитом становило 49 безробітних громадян на одне вільне робоче місце.

Основною причиною досить високого значень показників ринку праці Середино-Будського району є демографічна ситуація та природнокліматичні умови. Для нього характерна найменша щільність населення, оскільки даний район розташований на півночі Сумської області в поліській зоні і на цій території проживає 1,5% від загальної чисельності населення Сумської області.

Дещо інша ситуація на ринку праці Шосткинського району. На його території (зокре-

ма а місті Шостка) сконцентровані підприємства переробної промисловості, виробництва електроенергії, газу та води, організації оптової та роздрібною торгівлі., заклади освіти та охорони здоров'я, підприємства транспорту та зв'язку, сільськогосподарські підприємства, які забезпечують зайнятості більшу частину населення району. Крім того Шосткинський район, посідає п'яте місце в Сумській області за кількістю вільних робочих місць та третє місце за кількістю найманих працівників. Проте через низький рівень заробітної плати та високе трудове навантаження на локальному ринку праці цей район потрапив до групи з середнім рівнем функціонування локального ринку праці.

Взагалі друга група районів з середнім рівнем розвитку локальних ринків праці в основному спеціалізується на сільському господарстві та переробній промисловості.

Третя група – райони з низьким показниками функціонування ринку праці (Rсеред від 11,4): Білопільський, Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Лебединський, Липоводолинський та Недригайлівський. Функціонування цих локальних ринків праці даних знаходяться в інертному стані. Про це свідчить найбільше навантаження на одне вільне робоче місце протягом року та найменша заробітна плата, рівень якої не перевищує середньо обласний на 20%. На ринку праці Липоводолинського району на кінець 2010 року на одне вакантне робоче місце

претендувало 94 особи, що є найбільшим показником по всій Сумщині. Крім того, даний локальний ринок праці вирізняється найбільшим рівнем зареєстрованого безробіття.

Про незбалансоване функціонування локальних ринків праці даної групи свідчить високий рівень зареєстрованого безробіття та низький рівень зайнятості населення найманою працею. Крім того, для даної групи характерний найменший рівень плати праці.

Така ситуація наводить на думку, що на даних адміністративних територіях Сумської області суттєва частина населення імовірно зайнята в неформальному секторі. До того ж деякі райони з третьої групи (Білопільський, Краснопільський, Лебединський та Великописарівський) межують з кращими районами за рівнем функціонування ринку праці. Цілком ймовірно, що частина населення працює на підприємствах та організаціях районів першої групи.

Серед основних причин диференціації районів за станом функціонування локальних ринків праці слід назвати нерівномірне розселення населення та розміщення продуктивних сил і виробничих потужностей, розвиток економічної та соціальної сфери, демографічна ситуація в районах.

Для того, щоб зрозуміти як соціально-економічний розвиток окремого району впливає на його ринок праці було здійснено групування районів Сумщини за окремими критеріями, що характеризують демографічний та економічний розвиток.

Групування проводилося також методом надання простої переваги. Вихідні дані було використано за матеріалами Статистичного щорічника Сумської області за 2010 рік [4]. Основним критеріями та показниками Сумської області було обрано наступні:

1) демографічні (щільність населення на 1 км²; чисельність населення, яке постійно проживає на території району);

2) економічні (кількість підприємств та організацій, що розташовані на території району; - кількість фізичних осіб – підприємців; - обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємств);

3) промисловості (обсяг реалізованої продукції промислових підприємств);

4) сільського господарства (наявність сільськогосподарських угідь; виробництво зернових культур; поголів'я худоби);

5) інвестицій (інвестиції в основний капітал, прямі іноземні інвестиції).

Таблиця 3

Групування районів за показниками розвитку Сумської області у 2010 році

Показники	Рівень (R _{серед})		
	Високий До 5,8	Середній від 5,9 до 10,7	Низький від 10,8
Демографічні	Конотопський, Охтирський, Сумський, Шосткинський	Білопільський, Глухівський, Кролевецький, Путивльський, Роменський, Тростянецький, Ямпільський	Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Лебединський, Липоводолинський, Недригайлівський, Середино-Будський,
Економічні	до 6,6	від 6,7 до 12,3	від 12,4
	Конотопський, Охтирський, Роменський, Сумський, Шосткинський, Лебединський	Білопільський, Глухівський, Кролевецький, Путивльський, Тростянецький	Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Липоводолинський, Недригайлівський, Середино-Будський, Ямпільський
Промисловість	до 6,7	від 6,8 до 12,5	від 12,6
	Конотопський, Охтирський, Роменський, Сумський, Тростянецький, Шосткинський	Білопільський, Лебединський, Липоводолинський, Глухівський, Кролевецький, Ямпільський	Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Недригайлівський, Путивльський, Середино-Будський
Сільське господарство	до 7,0	від 7,1 до 12,4	від 12,5
	Білопільський, Буринський, Конотопський, Лебединський, Роменський, Сумський	Глухівський, Краснопільський, Кролевецький, Липоводолинський, Недригайлівський, Охтирський, Тростянецький	Великописарівський, Путивльський, Середино-Будський, Шосткинський, Ямпільський
Інвестиції	до 5,7	від 5,8 до 10,5	від 10,6
	Глухівський, Конотопський, Охтирський, Сумський, Шосткинський, Тростянецький	Лебединський, Липоводолинський, Роменський	Буринський, Білопільський, Великописарівський, Краснопільський, Кролевецький, Недригайлівський, Путивльський, Середино-Будський, Ямпільський
Ринок праці	до 6,7	Від 6,8 до 11,3	від 11,4
	Конотопський, Охтирський, Сумський	Глухівський, Кролевецький, Путивльський, Роменський, Шосткинський, Середино-Будський, Тростянецький, Ямпільський	Білопільський, Буринський, Великописарівський, Краснопільський, Лебединський, Липоводолинський, Недригайлівський

*Складено автором

Як бачимо з попередньої таблиці за основними показниками, що визначають економічний стан та демографічну ситуацію високим рівнем виділяються три райони – Сумський, Конотопський та Охтирський. Вони характеризуються високою концентрацією населення, яке проживає в межах даних територіально-адміністративних одиниць Сумської області, ефективною діяльністю підприємств та організацій, розвитком переробної та добувної промисловості, сільського господарства, а також торгівлі, що визначають розвиненість виробничого комплексу області, та залучення інвестицій в економіку даних районів. Розвиненість Сумського, Конотопського та Охтирського районів визначається наявністю в їх межах міст обласного підпорядкування (міст Суми, Конотоп, Охтирка) та налагодженою виробничою (транспортне сполучення, матеріально-технічне постачання, інженерні комунікації) та соціальною інфраструктурою.

Економічний розвиток районів-лідерів забезпечує більш-менш стабільне функціонування відповідних локальних ринків праці.

Слід відмітити Роменський та Шосткинський райони, які за багатьма показниками входять в п'ятірку розвинених районів. Проте, це не вплинуло на зменшення безробіття та навантаження на вільне робоче місце. До того ж компактне розселення населення, велика кількість підприємств, концентрація виробничих потужностей на даних територіях, розвиток видобувної, харчової, легкої промисловості високі обсяги реалізованої продукції та один з найбільших по області рівень залучення інвестицій не сприяли досягненню заробітної плати найманих працівників до середнього рівня по області.

За результатами таблиці 3 функціонування економіки та демографічний стан Глухівського, Білопільського та Лебединського районів

характеризується середнім рівнем та має потенційні можливості для оптимізації функціонування локальних ринків праці (зниження рівня зареєстрованого безробіття, створення робочих місць, збільшення зайнятості населення тощо) за рахунок розвитку виробничої сфери та інших напрямків господарської діяльності.

Інші райони Сумської області за результатами проведеного дослідження мають невисокі показники демографічного та економічного розвитку, більшість з них знаходяться в стані занепаду. Їх господарська діяльність в основному зосереджена на сільському господарстві, яке не стимулює збалансованої діяльності локального ринку праці. Це призводить до інертного, непродуктивного, неконкурентного функціонування локальних ринків праці. Наприклад, у Недригайлівському та Липоводолинському районах найбільша кількість збиткових підприємств та один з найменших рівнів оплати праці.

Висновки. Отже, дослідження зв'язку між рівнем функціонування господарської діяльності та ринку праці на рівні територіально-адміністративних одиниць (районів) Сумської області протягом 2010 року дало змогу виявити відносно розвинені та депресивні райони. Було встановлено, що економічна розвиненість, демографічний стан, розвиток виробничої інфраструктури є стимулятором до покращення функціонування локальних ринків праці.

Ті райони в яких стан господарської діяльності та функціонування локального ринку праці мають кризовий характер потребують негайних, адресних заходів, направлених на розвиток даних територій, зменшення впливу дестабілізаційних чинників, пошуку потенційних можливостей використання продуктивних сил, що сприятиме оптимізації функціонування районних ринків праці.

Список використаної літератури

1. Долішній М.І., Злупко С.М. Вовканич С.Й. Регіональна політика та механізм її реалізації. За ред. акад. НАН України Долішнього М.І. - К.: Наукова думка, 2003. - 503с.
1. Праця Сумщини 2010. Статистичний збірник. / Головне управління статистики в Сумській області. – Суми, 2011. – 207 с.
2. Дані з Веб-сторінки Державної служби зайнятості. - Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>

В статье исследовано состояние функционирования локальных рынков труда Сумской области в 2010 году, проведено группирование локальных рынков труда по основным показателям по труду и определены их отличия. Кроме того, исследовано влияние демографического и экономического развития в разрезе районов на функционирование локальных рынков труда.

In the article we investigate the situation of functioning of local labor markets in the Sumy region in 2010, conducted clustering of local labor markets using the main indicators of Labour and define their differences. In addition, the influence of demographic and economic development in the context of areas on the functioning of local labor markets was investigated.

Дата надходження в редакцію: 1.02.2012 р.

Рецензент: к.е.н., доцент Ю.І.Данько